

נמלה של עיר

על מצב השירה בישראל. 1980: האמת של גפן *

טהרילב מול הכזב של ברנשטיין * השאלות המדהימות של

עמיחי * מירה מאירה ושות' * דור הגרפומנים

פתיח

תמונת מצב

אין חדש תחת שמש השירה הישראלית. 1980. דור המשוררים של יהודה עמיחי, נתן זך, דליה רביקוביץ ועוד, הוא עדיין נתון הטון הבלוט והעיקרי של השירה הישראלית. המהפכה השירית של משוררים אלה ביצעו את ראשית שנות הדיה, הדיה בעצב את השירה עד עצם היום הזה, למעט כמה חריגים בעלי איכות שירית כ"לונה וזך ומנחם כן (בראון). דור הירושים מעטם עצמם, מאיר יזרעלי טיר, יאיר הורביץ ונספחים, הוא דור שלא השכיל כלל להתעלות מעל לרמות של היקוי ובינוניות, ובעיקריות מחרידה במשיכים אנשיי לפלוס ספרוני שירה המזכירים את אבות שירתם. הלא הם עמיחי + זך + רביקוביץ. וזאת מבלי שהיורשים נהנים ממעלות שירה כלשהן. אחת התופעות הבולטות ביותר של השירה הישראלית של סוף שנות ה-70, היא העובדה המצערת שבתרבות שלנו מחלקים כבוד ויקר לאותם שעקשנותם עמדה להם והם זוכים לכיבודים שלא אביחם כלשהו לערך שירתם. וכונתי לחרונים נוסה א"ר רי ברנשטיין ומשה דור. תופעה סוצי-יולוגית בעלת ערך, שמבקרי השירה אינם נוטים להעריכה כראוי, היא יכולת הביטוי השירית, לעיתים מעולה, של פיומוגאים כיהונתן גפן ויורם טהרילב, ששירי רחם ערכית לפחות עשרת מונים מתורו זהה של ויזלטיר + הורביץ ושות', אשר הניקרות המשוררת מבית-האולפנא של סימן קריאה כותרת להם כחרים של גייר. גברות רבות, שהינן משועממות מן הסתם, טרם הבינו שמשורות מעולות כדליה רביקוביץ ויונה וולך העלו על מפת השירה הישראלית איכויות שהן מר עבר למכאובים הנששים, ובעולות מסר אנושי מיקף, בציור, הרי שהיושור והיגון של שירת תרצה אתר יצרו איכות שירית, שששים רבות המהירות בעתות הפנאי של הן חותרות להשיג, והדבר נבצר מהן בשל חוסר כישורונן ומיעוט יכולתן בי שירה.

יותר מאשר בשנים קודמות, הרי שב מהלך השנה האחרונה שיגשה הלי תע שירת המ"לות הכובנית של סיפוני-שירי רה, שכל קשר ביניהם לשירה הוא מקרי בהחלט; קבצים המביאים להתעשרות של מ"לים, המפרסמים ספרים, אשר במקום להגיע אל מדפי חנויות הספרים מגיעים, ובצדק, הישר אל פתי הוועד למען החייל, למטרות של מיחזור.

שירה

האמת והכזב

כ"שהייתי ילד, לפני שלושים שנה, / אבי בא בערב עם קופסא שמנה / ואמר: / ילד, הנה מתנה — קוביות של לנו רי ראשונה. / עשרים ממתיים פנינים עברו על זה ענה — / שב וכנה אתה מדירה כסילון — / אם יש קביות — אני כש לון, / ישבתי לבד, הסתככתי שעה, / הגמט שקעה, איניה לא יצאה. / בחושך נשאתי, לוחש במהימה: / קוביות עליי זות, תהיו אוניה // עברו לי שנים עצור בות עמחות, / התחלפו לי דעות וצבעים וריחות. / אך אם תשאלו היכן אני

עכשיו, / אני לכב: כאותו המצב. / יושב על החוף, עירי ומטורף, / יהודי בן שלושים עירי ונרדף. / מיליון קור ביות וזקית מסביב, / ועדיין שקעה ואני מרכיב / לנו אחת על גבי השנה: / 'קוביות עלובות, תהיו אוניה... / קטע פתיחה זה, של השיר מתנה לכל החיים, מאפיין של שירתו של יהונתן גפן, בספרו פחות אבל כואב.

שירתו של יהונתן גפן היא שירה אמינה, המייצגת עולם ישראלי עשיר, בלי סיכסוכים תרבותיים רצופי היקוי והתבר ללות, כנוסחם של משוררים רבים בארץ הזאת. שירתו של גפן היא שירה עברית פשוטה, ישירה, ובעלת מגע עם המעין בה. במקום ההתחממות האינטלקטואליות אשר חקאי שירה אירופית מסוגו של אורי ברנשטיין מרצפים בהן את שירי ריהם (ראה: השטן) הרי שגפן מעדיף, ובצדק, את ההתחממות המילולית הצברית הפשוטה, בנוסח של כותרת אחד שירי, הנסיך הגדול. דוגמה נוספת למילול צברי שירי זה, קיים בשיר הלום חקלאי בו כותב גפן: "רוח אלוקים מרחפת / כספר קדוש / איהויים שני כרוכים / שתי כרוביות / חצי קילו ענבניות / פפרווליה שמימית / בצל מרחף / כספר קדוש / אחוים שני מלפפונים..."

יהונתן גפן בגיל שלושים הוא יהונתן גפן עצוב, והעצב שלו הוא עצב קולקטיבי, עצב בו מתגלה כי: "העולם הזה כבר אינו מקום במיה / היה היה פעם פתוח / כעת דלתות עמופות בריחים... / העולם הזה כבר אינו מקום במיה / במקום שעומדים חזרים בתשובה / עומד אמבולנס עם סוכן כישרון... יהונתן גפן המשורר, הוא יצור יותר קוסמופוליטי, והוא אינו אונס את שירתו בקוסמופוליטיות כשירי כאשר הוא כותב בשיר: "הגיטא" ריפט של להקת שיקגו / תקע לעצמי כדור בראש / בשיקגו בשולי אחת המשי-בות / הוא אמר שחאקרה אינו טעון / ולפתע כתבו העיתונים נשמעה / ויה אמתית והגיטאריסט / של להקת שיקגו חדר לנגן... אבל יהונתן גפן בחושי המי-שוש השישיים שלו, מבין כי התאבדותו של הגיטאריסט של להקת שיקגו היא חוויה ישראלית, לפחות כמו מילחמת יום-הכיפורים שבה הוא נפל בין הכיסאות, ולא פחות מליך העשרים ושאר מרכיבי התרבות הישראלית החדשה.

עם קצת דילול שירים, הרי שסיפרו של גפן היה משיג את מטרותיו כמשורר בוגר. למרות זאת שמו עשה יורם טהרילב כפיומוגאי מצליח, הרי שכבר בקובץ שיריו הראשון כמשורר "רציני", הספר משק יגור טיוטה, עלה בידו להוכיח לפרהי שירה יומרניים כאהרון שבתאי (שהתי יימר לתאר את הקיבוץ באחת מן הפואמות הארוכות והמשעממות ביותר שנכתבו אי-פנים בארץ) את הפוטנציאל העצום שלו כמשורר מהדרגה הראשונה של המשוררים, השואפים למיין בשירתם את פרק הילדות הארצישראלית.

בקובץ שיריו החדש הנשיקה הראשונה** ממשיך יורם טהרילב במגמה זו, תוך שהוא מגיע להישגים מעולים של שירה. טהרילב הוא משורר בעל אוזן רגישה ולעיתים חסרת תקדים בשירה הישראלית, הוא הופך הקלטות מיוכר של איונו הרגישה, מאתה הילדות הארצישראלית; הוא מצר ליה למיין את מטבעות-הלשון של אותה ילדות אבודה. סיפרו רצוף תיאורים פשוטיים בנוסח: "מהמינה של הפינה של העין / אני רואה את מכסה / מהמינה

שמתחת לזרוע / אני רואה את פיטמתה". שיריו של טהרילב הם תיאור שיטתי של ההתבגרות הארצישראלית. הוא ממיין את ההתבגרות המינית של ילדי הארץ בתוספת של מעט נוסטאלגיה: "אסתר ויליאמס עם חלוק / ובדבר השבועי / בוגרויון מלפף טלה פצוע. / אבל בני 'איתנים' / ר"ר הרפה הינרד / עונה על שאלות של מאוננים. / לעסוק בפעיר לות נופנית. / לעשות מקלחות קרות / להתרכז בלימודים. / ר"ר הדסה, כל הכי

יהונתן גפן

אוטובוס עם סוכן ביטוח

בוד, / אבל איך את יכולה להשוות... / יורם טהרילב נתברך בחושיהומור יוצא דופן. הוא רואה את החיים מונית אשר גמכת דברים רבים. הוא מביא פרקים של ההיסטוריה הארצישראלית מונויות כמעט-אבסורדיות, כמו בשירו מחזור הבנות בטבע, שיר המתחיל במיון שמות מ"מסיה ספיה וזשק מוניה / זניה הניה... דרך "עופרה דבורקה רוחקי גי" לה / נירה יעל... ועד לאורית שירת גלית ליאת / פזית שימרת דלית..."

כמה חבל שהמשוררים "הרציניים" אינם עושים את שיעורי-הבית שלהם בשורותיו של יורם טהרילב, והולכים לרעות בשדות זרים, משם הם מעתיקים שורות ורעיונות שיריים, שכל קשר של כנות ויושר בינם לשירה הישראלית הוא מקרי בהחלט.

תעשיין שהוא משורר לעת-מצוא, אשר שיריו מרבים לרעות בשדות זרים, הוא אורי ברנשטיין, שקובץ שיריו עמק השווה* ראה אור באחרונה. ברנשטיין מזכיר בשיריו את הוויקית, כאשר החל לפרסם את הרוויג, היו אלה שנות החמישים של עמיחי וזך, וברנשטיין כתב והתי נבא בסיגנונם השירי. בשנות השישים, כאשר עלו על הבמה חקאי עמיחי את זך, מושכי העט ויזלטיר, את הורביץ, הרי שברנשטיין התנבא בלשון חיקוייהם. בשרים האחרונות הרחיב ברנשטיין את היקף חיקוי ועבר לרעות בשדות זרים ולהרעף את הוצרת שדות-הזרים בשורותיו הוא קובץ שירים זה הביא על ברנשטיין את הכינוי ת.ס. ברנשטיין, וזאת על-מנת להציג את חיקוי שירת ת.ס. אליו. כמיני הג אנינינפס שיריים, הרי שברנשטיין

פוח את סיפרו במוטו הבנאלי של אדק"ן, "הוכרונ שייד לאלה שהיו שם", ביו"ת, עם תירגום בעברית לפרמיטיבים המקומיים. שורות שירתו של ברנשטיין, מהפתיח של קובצו, החל ב"זו פעם רא" שונה, זרק לאחורנה, / שומן אינו פועל כשירי", ועד לשורה האחרונה המבשרת לקהל שוחרי ת.ס. אליוט בעברית, "תראו עמק מופתי וצחות שלמה / ואור הממש" שש את הערא", הן עיסה מילולית חסרת כל ערך שירי.

מעלתו של אורי ברנשטיין בשירה ה"עברית היא בכך, שהוא מוכיח את קיומו של חוק-פרקינסון למשוררים עבריים. התמעטות הדורות והתבגרותו של ברנשטיין מבחינה גילית הופכים אותו לבו"ט, ומרוב בליטה הרי שהאורנה השירית עלתה למחור. תוך תהליך זה מתנתק ברנשטיין מהעברית התקנית. הוא מחבר לעצמו את לשון ת.ס. אליוט העברית, בנוסחים כמו: "פרטים חליפים באור החסר פניות. / ועם זאת יש בליבושה החטוף... מר ברנשטיין מתבקש לצאת מסוויטת המנהלים שלו, לרדת אל הרחוב, ולבקש "פרטים חליפים" בבנק, או לחזר אחרי מעריצת שירה בעזרת "ליבושה החטוף".

גם מירכבים לשוניים נוספים בנוסח: "מנים שוליים מפורשים למעשינו... כהו" פעים גדולי ראווה... האכיות הנרות, של הביקבוק האנושי... לעדנים חסוכי ההמשך... שמרי על המלקוח... מחמת חטא שהטאתי בחולשת הדעת, שעצרת בעלמא, כמטחוי כלום... ואכן, מתוך עיון מייצע שורות השיר המרוקנות מתוכן של הנ"ל, הרי שהקורא ראוי לו לומר עצרתי בעלמא, במטחוי כלום..."

עיון במוזיקה המשעממת של המילים הברנשטייניות לאחר שירתם של גפן וטהרילב, מהלה מודל של מישחק הצבעיות הספרותי בארץ. יושבים אנשים הצבעיות ספרותיות, וקובעים בשרירות-לב רבת אטימות כי אורי ברנשטיין הוא משורר, בעוד שגפן וטהרילב אינם פיומוגאים. אבל הקורא בעל האינסטינקטים הבריאים לשיי רה, מכיר את האמת. הוא מצביע בידיים, הספרים של גפן וטהרילב עוברים מיד ליד ונמכרים מהדורה אחר מהדורה, בעוד שספריהם של ברנשטיין הנ"ל ודומיו אוגיי רים אבק במסנני בתי-הוצאה-לאור, ויוצי רים מחזור תשלומים של מסמלאי, שהי מו"לים לעולם לא יתפסרו ממנו, אפילו לא בשבוע הספר העברי.

רב מכר

משורר אמת

יהודה עמיחי אינו מתגנדר בטרקליני שירה תל-אביביים, ואינו מתנפח כטוס משוררי, כמינהג פירחיי-שירה רבים שלא יצמיחו לעולם אבקנים כלשהם. יהודה עמיחי הוא המשורר הישראלי החשוב ביותר היוצר כיום, וזאת למרות שהוא אינו אהוד בקרב מבקרי השירה של היומרי גים והצורונים למיניהם (הגדיל להמיש אימהדה זו מדור הספרות של ידיעות אחרונות, שפירסם ביקורת על שלוה גוד לה: שאלות ותשובות של עמיחי, מבלי לצטט ולו גם שורת שירה אחת מתוך הספר). בימים אלה ראה אור ספר שיריו החדש של עמיחי, תחת הכותרת שלוה גדולה: שאלות ותשובות* ספר, אשר

* אורי ברנשטיין — עמק השווה; 50 עמודים; ספרי סימן קריאה + הוצאת הקיבוץ המאוחד, (כריכה רכה).

* יהודה עמיחי — שלוה גדולה: שאר לות אישיות; 103 עמודים; הוצאת שוקג, (כריכה רכה).